

FEJEZETEK PORROGSZENTKIRÁLY NÉPRAJZÁBÓL

WITT LÁSZLÓNÉ

Bevezetesként röviden ismertetem történetét, kereskedelmét és gazdasági alakulását.

Porrogszentkirály Csurgótól Észak-Nyugatra fekvő kisközség, mely a csurgói járáshoz tartozott. Első írásos adat 1332–1337. évi pápai tizedjegyzékben fordul elő 22 házzal. 1550-ben Török János birtoka, 1583-ban Zrinyi család volt a földesura. 1715-ben őrgóf Turinetti Herkules József Lajosé, 1773-ban Festetics Kristófé – 1924-ig a Festetics család tulajdona.¹ A lakosság többsége evangélikus, kisebb létszámú a katolikus és minimális a református. A vend származásra utaló adatok is vannak. Még az 1830-as években is vendül beszéltek. A lelkipásztor is vendül prédikált. Amit a szigorított tiltás szorított háttérbe.²

Porrogszentkirály földműveléssel foglalkozó népének is az 1848-as jobbágyfelszabadulás hozott változást.³ Ismeretes, hogy a nehéz robotmunkával keregett kenyér mennyi szenvedést és megaláztatást hordott magában. A kiosztott föld után végzett robot a következőképpen volt meghatározva. A fertály birtok után, ami 16 holdnak felelt meg – 26 lovas és 52 gyalognapszámot, robotot szolgáltak. A házzal rendelkező zsellérek 18 gyalognapszámot szolgáltak az uraságnak.⁴ Később a ledolgozott vagy megvásárolt föld a sajátjává vált. A jó erővel rendelkező családok és a törekvők mind nagyobb és több földet mondhattak magukénak. Így lassan kifejlődött a földműveléssel foglalkozó nép megoszlása. Középbirtokos, kisbirtokos, törpebirtokos.⁵ Porrogszentkirály esetében a kisbirtok volt nagyobb súlyban. (Ritecz József 100 kh.-al rendelkező középbirtokos, Takács István 50-60 holdas, és Fülöp István követte a sort a gazdaság szemszögéből nézve.)

Kezdetben a fából készült szerszámokkal – faekével dolgoztak, melyet fokozatosan a vasból készült eszközök váltottak fel.⁶ Nagyobb mezőgazdasági eszközöket közösen vásároltak. Ilyen például a vetőgép és a cséplőgép vétele. A cséplőgép után szerzett terményt aszerint osztották el, ki mennyit adott a véte-lárhoz. (Részvényyszerűen ment ez a közös vásárlás.) 30 család tulajdona volt 1 cséplőgép. A cséplés idejére szerződött munkásokat vettek fel. Közös munkával, összefogással fűrták a kutakat is. 4 család fűrt 1 kutat. De előfordult, hogy 11 családhoz csak 1 kút tartozott. Az ilyen közös kutaknál sorban álltak vízért. Veszekedések is előfordultak.

A falu mezőgazdaságának és vidékének fő terményei: búza, rozs, kukorica, burgonya, árpa, zab, len és kender. Lenből és kenderből csak annyit termeltek, amennyi a saját szükségleteiket kielégítette.⁷ Kis mértékben termeltek zöldségféléket, cukorrépát, gyümölcsöt és szőlőt.⁸ A gyümölcsstermesztésben értek el legnagyobb eredményt. Napjainkban is egyik fő jövedelmi forrása a falu lakosságának.

Az állattenyésztés a község gazdasági életében mindig szerepet játszott. A földműveléshez elengedhetetlen volt az igavonó állat tartása. A gazdagabbak lovakkal, a szegényebbek szarvasmarhákkal dolgoztak.⁹ Kezdetben az állattartásnak is fő célja az önelátás volt és csak jóval később, a századforduló táján tenyésztettek eladásra. A fejlődés az 1930-as évben éri el a csúcspontot. Ekkor már minden családnál megtalálható volt a szarvasmarha, baromfi és a sertés.¹⁰ A legtöbb jövedelmet az állattartásból nyerték. Ezenkívül az élelemellátásban is a kenyérral együtt a fő helyet foglalta el.¹¹ A főleges terményt és állatot piacokon és vásárokon adták el. Leginkább a csurgói és a nagykanizsai vásárookra, piacokra jártak. Gyalog tették meg az utat, ritka esetben kocsival. Az egyik adatközlő így emlékszik vissza: „Nem mertük levenni a vékát a fejünkről egész Csurgóig, mert akkor nem tudtuk volna visszatenni a nehéz súly miatt.” Ezért aztán ahogy otthonról elindultak, ki kellett szenvedni az utat. Az értékesítésnek egy másik lehetőségét biztosították a felvásárlók és a faluba járó vándorkereskedők. Csurgóra Vajda Kornél felvásárlóhoz hordták a nagyobb mennyiségű terményt. Nagykanizsára a Sörgyárhoz árpát vittek eladni.¹² A tejet a tejbegyűjtőnél értékesítették, melyet havonta fizettek.¹³ Baromfit a falura járó „tikászok” vették meg.¹⁴ Strófát énekelve járták végig a falut. „Bauszi, bauszi, csibauszi, csibauszi, csibauszi.” Mércé a „tikásznak” a keze volt. Két keze közé vette a csirkét és „hincálta”, úgy mérte. A tojást háromával, hatával vették. Háromával – azaz három tojás az 10 fillér, hatával – azaz hat tojás az 20 fillér. Nagy kutyákkal jártak a „tikászok”, hogy északa a kocsma udvarban megvédjék őket. Így nyugodtabban aludhattak. (Berzencéről egy Jancsi nevű „tikász” járt a faluba.)

A beszerzési lehetőség is megoszlik. Vásárokból vették az öltözködéshez szükséges kelméket, háztartási eszközöket. Állatvásárokon, ha éppen szükséges volt, az állatokat.¹⁵ Bár nagyobb részt maguk nevelé-

Füstölt túró:

A túróat sóval, paprikával összegyúrták. Gúla alakúra formálták, volt aki gömb alakúra. Deszkára rakták és feltették a padlásgerendára füstölni. Előfordult, hogy a penész körülfogta. Evés előtt a penészt lehámozták és azután fogyasztották. Ez csemegének számított, olyan finom volt. (Rohadt túrónak is mondták.)

Amint látjuk, nagy szerepe volt a tejből készült termékeknek a falusi nép étkezésénél. Amennyire fontos volt a tejtermék, olyan nélkülözhetetlen volt a hús is. Ezért évente 2–3 disznót vágtak. (Gazdagság szerint.) Tartósítás szempontjából a füstölés volt a legalkalmasabb. A hájat is füstölték. A meggyúrt hájat a háj bőrébe tették és összevarrták. Egy hétig füstölték. Tavasszal ilyen zsírral öntötték le a salátát, de kenyérré kenve is fogyasztották. A vastag szalonnát besózták, füstölték, majd megtisztították, ledarálták, sóval összedagasztották és a kockára vágott vékony füstölt szalonnával rakták el. Paprikás szalonnát is raktak közéje. A kisütött bélzsírt kocsitengely kenésére használták.

Étkezési szokáshoz erősen hozzátartozik az a tény, hogy a falusi ember étrend-beosztása időben eltér a városban lakó néptől. Így Porrogszentkirályon is a rövid napos évszakokban (ősszel, télen és tavasszal), a fő étkezés estére esett, vagyis vacsorára fogyasztottak főtt ételt. Reggel az esti maradékot ették. Délben száraz étel volt: kenyér, túró, szalonna, gyümölcs, hagyma, sült krumpli között válogathattak. Nyáron viszont a fő étkezés délben volt. Különösen aratás idején fordítottak nagy gondot a táplálkozásra.²⁰

Említést kell, hogy tegyek arról, hogy a vagyonszerzés a gazdákat az egyszerűbb ételek fogyasztására készítette. Ilyenkor szokták mondani: „Fogához veri a garast”. Ez azonban nem kibebítheti a törekvő ember életritmusát. Az évek folyamán elérte célját és kialakította magának a biztos megélhetést.

4. Tisztálkodás és a falusi társadalom

A ma élő ember szemében csupán történelmi tény mindez. Mint ahogy az is, hogy a fürdőszobát az istálló helyettesítette. A fürdőkádat pedig a nagymelence. Az egyik adatközlő nagy élménnyel számolt be a sorozásra induló legények fürdéséről. Ezek figyelmét külön felhívták, hogy csak megfürödve jelenjenek meg a sorozáson. Így aztán közösen fürödtek. Mosták, zsúrolták egymást a nagymelencében, mely az istállóban volt beállítva. A téli időszakban is az istálló volt a fürdési hely. Kivételes eset itt is akadt, de az általános ez volt. A mindennapi mosakodást is a legegyszerűbben vagy kifejezhetném úgy is, hogy primitíven oldották meg. A szájba vett vizet tenyerükbe engedték, s azt vitték az arcukra. A fogmosást ritkán alkalmazták, akkor is csak ujjukkal reszelve végezték. A nők helyzete még szomorúbb a tisztálkodás lehetőségét nézve. Pontos közlések olyan esetekre utalnak, mely a mai szemmel nézve teljes megvetést váltanának ki. Ezekután hogyan mérlegelhetjük a tisztálkodás

szerepét a falusi ember életében? A körülményeket tekintve, elmarasztalásra nincs jogunk, ha figyelembe vesszük az akkori lakás zsúfoltságát, illetve kicsiségét, ami nem tette lehetővé a higiénikus életet. Az egy szobát, füstökonyhát, melyben sok esetben három generáció is lakott. Nyilván nem hasonlíthatjuk a mai fejlett lakáskultúránkhoz, ahol minden szempontból biztosított a higiénikus életritmus. Hosszú utat tett meg a fejlődés a legapróbb tényeket is figyelembe véve. Hol vagyunk már a párló-sajtártól, a patakban mosástól, a hamus lúgtól, a háziszappantól és a kéthavonkénti mosástól. Ez mind, mind a múltté.

5. Viselet

Porrogszentkirályra jellemző ruházzkodást és népviseletet elsősorban a házivászonból készült ruhadarabokkal kezdeném. Ezen a vidéken is, mint a környék falvaiban, a házivászonból készült ruha volt elterjedve. Így az 1800-as évekből még az 1900-as évek elejére is átvitt népviseleti ruha összetevője a bőgatya, vászoning, bokrosing, szoknya, kötény mind házilag szőtt anyagból készült. Bár a századfordulón már bolti anyagot is használtak öltözetükhöz, de a hétköznapi viseletben tovább őrizték a hagyományos anyagból készült ruhát. Itt is a férfi öltözet hajlott előbb a polgárosodás felé. Míg a női viselet csak 1945 után tett nagyobb lépést az átalakulás terén.

Fiú ünnepi viselete:

Bőgatya, kivarrott vászoning, mellény, kalap és csizma. Télen dolmány vagy birka-bekecs, báránybőr süveg. (A nem egyértelmű adatközlés arra irányul, hogy a báránybőr süveg az 1800-as években lehetett. A századfordulótól már télen is kalapot viseltek. Az elmondások alapján a báránybőr süveget az „Árpád” sipkához és a kupalakúhoz hasonlíthatom. A süvegre való utalás nem tisztázott, hiányos adatközlés miatt.)

Télen szűk vászongatyát is vettek a bőgatya alá. 1920-tól a posztónadrág és kabát lett, szintén csizmával.

Hétköznapi:

Fiú öltözete 4–5 éves korban melles szoknya pargettől. Hátral vágott gatyá. 10 éves kortól vászongatyá szűkebbre varrva, ez térden alul ért. Lábukon csatosbocskort viseltek, de gyakran jártak mezítláb. (A mezítláb járás általános volt. Férfi, nő, gyerek egyaránt mezítláb is járt. Ezért a továbbiakban nem említem.)

Férfi ünnepi viselet:

Bő vászongatyá ránkba szedve, alján szál kihúzással és siprikálással készült rojt. Általában 10-13 szelű gatyát viseltek. Gazdagon kivarrott vászoning, melynek elejét és ujjá-szélét – mandzsettáját, fehér hímzéssel kivarrás díszített. Az ing először csak szabadon bőjjú, később a bőség ugyan maradt, de a mandzsettánál „sződötten” szűkebb lett. Fekete mellény, fekete kalap, fekete csizma hozzá. Télen is bőgatya, vászoning, ehhez jön még a melles, mely piros pargettől készült, fekete szegéllyel. Szűr, bunda és

csizma. Alul szűkre varrt vászongatya, lábra tekerős kapca. („Rátekerős kapca”.)

Hétköznap:

Vászongatya kevesebb szélből, díszítés nélküli bőujjú ing, mely egyenes nyakú fazonnal készült. Az akkori divathoz megfelelően szíjas bocskor. Télen bőgatya, alatta szűk vászongatya, vászoning, melles, csizma, „rátekerős kapca” (bárányszőr süveg) és bekecs.

Ezt követően a férfiak először a zakó kabátot vették át, míg a bőgatya maradt továbbra is viseleti ruhának. Az 1910-es évektől már a posztó anyagból készült nadrág és kabát, csizmával kiegészítve jelentette az ünnepi viseletet. Az idősebb férfiak továbbra is az eredetit viselték. Hétköznap festett vászonból nadrág és kabát. Hozzá kékfestő anyagból ing, szíjas bocskor a lábukra. Télen posztónadrág és bekecs. A nadrág alá másfél ezolca vászongatyát vettek fel, melyet a láb szára tekertek, a lábra kapca és csizma.

A vászonkötényt még a posztónadrág divatba jöttével is viselték. A fehér vászonkötényt „Tehén nyelvnek” mondták. Később festett vászonból készült kötetényt viseltek a férfiak. Feleségüktől így kérték: „Ac-uj az elekötőmet”.

Az 1920-as évektől már megjelent a kamgár anyagból készült ünnepi ruha is, melynek kiegészítője a mellény, egyenes nyakú fehér ing és nagykarimájú kalap. Ehhez a ruhához is csizmát viseltek.

Vőlegény öltözete:

Az 1800-as években bőgatya, gazdagon hímzett vászoning, mellény és csizma. Ezt követte a zakóval való összeállítás. A bőgatya, vászoning, mellény, zakó, csizma. A zakó megjelenése a férfi öltözet átalakulásának kezdete.

Az 1910-es évek vőlegény ruhája: fekete szövet öltöny mellénnyel, fehér inggel, fehér nyakkendővel és vágott szárú bokszcsizmával. A zakó melle – elejére hosszú selyem szalag tűzve, viaszbokrétával. 1920-as évek vőlegény ruhája: fekete szövet ruha, fehér batiszt anyagból ing. Fehér selyem nyakkendő, vágott szárú bokszcsizma. Hosszú szalag csörgővirág bokrétával, mely a vőlegény öltözetét teljessé teszi. (A selyem térhódítása végett ismertetem az egyébként hasonló vőlegény öltözetet.)

Kislány ünnepi viselete:

10 év körüli kislány ruhája – 1910-101 kasmírszoknya, kivarrott széles toplicai kötény, mely fodros és alul rakott díszítéssel készült. Bokrosing mizlis nyakkal, bő ujjal, csipkével és slingeléssel díszítve. Az ujj rész a gumizásnál átkötve piros szalaggal. A kasmírkendő tette gazdagabbá az öltözetet. Az ünnepi ruhához tartozott a kivarrott caknis zsebkendő és a színes harisnya. (Különböző színű harisnyák voltak.) Az oldalt gombos harisnya. (Különböző színű harisnyák voltak.) Az oldalt gombos magasszárú cipő tartozott még az ünnepi viselethez.



Porrogszentkirályi népviseletek

Hétköznap:

Karikós szoknya flokonból, delinből, télen pargétból. Kartonból a „rékli” – ing, télen ez is pargétból. A réklit színes batiszt fűzővel díszítették. A kislányok kettő „péntőt” – alsószoknyát vettek a szoknya alá. Télen az öltözetet a vállkendő és a kis-„bájkó” egészíti ki. A lábbeli a téli időszakra magasszárú cipő és csizma. Nyáron pedi szőrtutyi és bocskor.

16 éves lány öltözete:

A nagylányok öltözete megegyezik a kislányok ünnepi öltözetével. Csupán a kötényt és az alsószoknyát (péntőt) díszítették gazdagabban. A minimális különbséghez sorolhatom még az alsószoknya többségét is, mivel a nagylányok 4–5 alsószoknyát vettek fel. Az alsószoknya vászonból, később sifonból is készült. Az utóbbi csipkével gazdagon volt díszítve. Egy eladósorban lévő lánynak a szoknyához a megfelelő színű kasmírkendőt kellett felkötni. A gyöngy viselése éppúgy hozzá tartozott a kislány és a fiatal asszony öltözetéhez, mint a nagylányokéhoz. A gyöngyöt szorosan a nyakhoz hosszú szalaggal kötötték, melyet két bokrára kellett kötni.

A bolti anyagok elterjedése minden korosztály öltözetét gazdagabbá tette. Így az atlaszé és a bársony anyagból készült ruhák is mind jobban elterjedtek. Az ilyen szoknyák ráncbaszedettek voltak, míg a kasmír-szoknyát rakottan (pliszér rakásos) viselték. A gom-



Porrogszentkirályi népviselet

bos harisnya egészítette ki az öltözetet. A téli lábbeli magasszárú cipő és csizma, a nyári pedig félcipő volt.

Hétköznap:

Szűk „imög”, csipkés galléros „rékli” blúz, glott kötény, atlaszé, flokon, delin anyagból szoknya. A blúz anyaga legtöbbször egyezett a szoknya anyagával. Az elhasználódott ünnepi ruha is hétköznapi használatra került. Télen pargét anyagból szoknya, a blúz úgyszintén. A téli öltözet elengedhetetlen tartozéka a bájkó és a meleg belinerkendő. A hétköznapi lábbeli viselet télen magasszárú cipő vagy csizma, nyáron bocskor.

Fiatal asszony öltözete:

1910-től „szödött” fekete atlaszé szoknya, (fekete alapon színes virág minta) mely féllábszárig ért. Dupla slingeléses bokrosing, az ujján lévő gumizásnál piros szalaggal átkötve. Kék színű atlaszé anyagból kötény, (volt más színű is) színes virágú fehér szalag körbe rávarrva. Egy sor hajtogatás, alul fekete csipkével díszítve. Gombos rojtos kasmírkendő. A fejen két bokrájú, két szárú, színes virágú konty díszlett. A 4–5 „péntő” nagyobb karéjt adott a szoknyának. A fiatalasszonyok is gombos harisnyát viseltek. A hétköznapi és a téli viselet megegyezik a lányok viseletével.

Öreg asszony öltözete:

(1910) Házivászon bokrosing, melynek nyaka szedetten húzott, ujjá úgyszintén. Az ujjának a szedés-foglalója széles, ami fehér hímzésesen kivarrott. Fekete vállkendő, („nyakra való”) melynek anyaga „tilángli” és körbe a széle kb. 10 cm szélesen kivarrott (gyári hímzés), gombos többször kötött rojttal. Fekete szaténból szedett szoknya, a kötény glott anyagból szintén „szödötten” készült. Az öregasszonyok már csak az egyszerű patentharisnyát viselték. A szoknya alá három alsószoknyát vettek fel. A lábbelijük magasszárú cipő. Téli kiegészítő derékig érő bunda (kődmönhöz hasonló) vagy bájkó és csizma.

Hétköznap:

Házivászon „imög”, fehér nyakra való, kékfestő anyagból szoknya, bő „szödött” kötény, házivászonból a „péntő”. A feje az 1800-as években házivászonból készült kisruhát tették. Az 1910-es évektől a fejdísz a hátrakötő szolgáltatta. A hátrakötő szalagjának színe a korkülönbséget mutatta. A lila és kék színű szalag az öregasszonyok hátrakötőjén volt. A rózsaszín és bordó a középkorú asszonyok színeként szerepelt.

Menyasszonyi ruha:

(1910-es évek) A fejen csörgő-virágokból koszorú. Bokrosing egy sor slingeléssel, ujjá a slingelés fölött szalaggal megkötve „masnisan”. Mizlis nyakrész. Fehér kasmírkendő – zöld tövű rojttal, gyöngy a nyakon. „Lang” színű (világos lila) széles kebelű szoknya egy számedlival. A kötény szintén „lang” színű. Alul fodros, körül csipkés, a fodron hajtogatás és a kivarrott szalag a kötény három oldalára – körbe a szélére rávarrva. Egy sor csillogó dísz szintén három oldalra. 4–5 alsószoknya sifonból, csipkével díszítve. Fehér gombos harisnya, oldalt gombos cipő. A csokor művirágból készült, hosszú szalaggal és a végén masni-

val. (Jegygyűrű nem volt.) A menyasszonyi szoknya színe nem egységes. Mindenki a maga által választott színű szoknyát vette fel. Az 1930-as években már fehér menyasszonyi ruhát készítettek. Fehér blúz mizlis nyakkal, eleje csipke betétes és hosszúujjú, ami szintén csipkével díszített. A bokrosinghez hasonlóan a blúz is szoknyába bekötős. A kötény fehér, körül csipke, alul három nagy caknira kivágva. A szoknya fehér anyagból, mely nem kebeles, hanem „szödött”. Művirágból a csokor. A lábra fehér harisnya és fél cipő került.

A falusi viselethez szorosan kapcsolódó fejkendőről röviden annyit, hogy volt atlaszé anyagból készült kendő, ami fekete alapszínű és körbe a szélén gépihímzésű virágminta díszlett. Több színű delin kendő. Magába virágos és nagyrózsás selyem kendő egészítette ki a választékot. A ma élő idősebb asszonyok még ma is fejkendőt viselnek a falusias jellegű öltözetükhöz.

Említést kell tenni arról is, hogy a katolikusok ruházódása szegényesebb volt az evangélikusokénál. Kevésbé anyagból készült például a szoknya. A szoknya alá 1–2 alszoknyát vettek fel. A kasmírkendő is hiányzott az öltözetükből. Akadt azért jobb módú katolikus család is, akik igyekeztek lépést tartani az evangélikusokkal minden téren, így az öltözködésben is. A férfiak öltözete kevésbé tért el.

Az adatközlők elmondása szerint a következő hajviseletet jegyeztem fel: Az öregember hajviselete hosszút volt még az 1910-es években is. „Körülhajas” vállra érő, elől egy fűrt csomóba megkötve.²² Befonva nem volt senkinek, de középen választott oldalt lógó igen. A középkorú férfiak oldalra fésült rövid haját viseltek, ami kupába érő hosszúságú volt. A legények frizurája az előzővel megegyezik. A kislány haját legtöbb esetben kopaszra nyírták.

A borbély megjelenése a faluban változást jelentett a férfi hajviseletben. Bár az idősebb korosztály nehezen adta rá magát a hajvágásra. Ellenben a fiatal férfiak annál inkább igyekeztek igénybe venni a borbély munkáját, mivel addig maguk vágta haját viseltek. Előfordult, hogy a hozzáértőbb férfiak végezték a hajvágást. Visszaemlékezés szerint az 1920-as években egy borbélymester dolgozott Porrogszentkirályon.

Öregasszony hajviselete: középen elválasztott, a befönt haj hátul kontyba tekerve. Menyecske haja középen elválasztott két felé pödörve és hátul búbosra tekerve. 16 éves lány haja hátrafésült, hátul copfba fonva, hajvége pántlikával megkötve. A menyasszony hajviselete is ilyen. A kislány haját szorosan bepödörve. (Mondták: „Úgy bepödörték, hogy tavaszig sem kell kibontani.”)

A női hajviselet változása 1945. után indult meg. Ma már sokan fodrász által vágott és gondozott frizurát viselnek.

6. Házivászon készítése

A házivászon készítésének másik fontos szerepe az öltözködésen kívül a minden napi használatra készí-

tett szőttesek jelentősége a háztartásban. Ilyen az abrosz, kosáruha, szakasztóruha, törölköző és a lepedő. De a kevésbé használt díszes szőttesek szerepe sem kisebb, mivel azok szokásokhoz kötődnek. Mint például a halottaslepedő, karácsonyi abrosz és a paszitos vékaruha. Az 1800-as évek falusi asszonyát és különösen a századforduló idején élőt elképzelni sem lehetett szövőszék nélkül. Természetesen volt olyan falu is, ahol kevésbé szőttek. Ilyen Somogyicsicsó és Senta, hogy példát erről a környékről vegyék. Az említett falukban megrendelésre készített szőttesek vannak. Csurgói, csurgónagymartoni, alsóki szövőasszonyokkal szövettek. Különösen a staférungra vitt díszes szőtteseket. Az említésre méltó minimális szövést is csak az egyszerűbb díszítésű és durvább vászon készítése teszi ki. Porrogszentkirály viszont gazdag múlttal rendelkezik ezen a téren is. A kendertermelés és feldolgozás nehéz munkálatait a szövés tette színessé és gazdaggá. A szövőszékre egész télen fel volt vetve a fonál, melyet tavaszig le kellett szőni. Aki nem végzett tavaszig a szövéssel, azt megszökták.

Porrogszentkirályon fonó ugyan nem működött, mégis éjszakákba nyúlóan dolgoztak a falu asszonyai. Különösen akkor, ha staférungot készítettek. Ilyenkor a rokonság is besegített. Fontak, gombolyítottak, szőttek, hímeztek, varrtak. Ezen a téren ugyan zárkóztak voltak, viszont akadtak olyan közös munkák is, melyek a rokonságon kívül a szomszédok és jóbarátok részvételével történt. Ide sorolhatom a tollfosztást, kukorica-fosztást, gabonahordást, melyeknél a munka végeztével kis dínomdánomot rendeztek. De közben is vidáman folyt a munka.

7. Párválasztás, lakodalom, fiatal házások élete

A szokásokhoz fűződő szórakozások terén nem nagyon tündököltek, kiemelését csak a lakodalmi szokás gazdag hangulata érdemel. Már az ismerkedés is a falusi szabályok alapján történt. A szokások formalitását mindig betartották.

A párválasztásnak egyik kezdete a „húsvéti kertben” való közös játék. „Itt volt észrevétel, hogy ki kihez andalog.” Ki, kit szeret. Fontos megjegyezni, hogy még az öreg „szülék” is elmentek megfigyelni a fiatalokat. Előfordult, hogy nézeteltérés alakult ki a fiatalok és szülők között. A szülők szemszögéből történt választási elv volt az uralkodó. Ha tetszett, ha nem, úgy kellett lennie, ahogy a szülők parancsolták. Ha a falubeli fiatalok között nem akadt pár, akkor a szomszéd faluból házassodtak vagy oda mentek férjhez. Elsősorban Porroggal tartottak házassági kapcsolatot. De előfordult, hogy Gyékényessel, Csurgóval, Csurgónagymartonnal és Surddal. Vegyes házasság csak a református és evangélikusok között volt. (Ma már nincsenek előítéletek. Ezt bizonyítja az is, hogy Berzencével is felvették a házassági kapcsolatot.) (A húsvéti kert adott helyet az ajándékozásnak is. A keresztszülők itt adták át a keresztyereknek az ajándékot.)

Mátkázó vasárnap ismét kimentek a húsvéti kertbe játszani. (A „húsvéti kert” a falu közepén lévő porták kertjében volt. A kertet nem zárta kerítés.)

Az udvarlásra nem sok idő esett. Ha a szülők részéről megegyezés történt, igyekeztek minél előbb összeadni a fiatalokat. A házasságközvetítést egy felkért férfi intézte. Kérőbe viszont már a legény anyja ment. Ha a legény anyja nem élt, akkor a rokonságból választottak kérőasszonyt. (1945 után, de különösen 1960-tól már a legény maga kérte meg a lányt.) Ezt követte a „kézfogó.” Ezen a napon mentek bejelentkezni a paphoz. A fiatalokkal tartott a vendégek egy kis csoportja, akiket külön felkértek erre. A többi vendég csak este a vacsorára érkezett meg, illetve volt hivatalos. A kézfogói multság mindig a lányos háznál volt megtartva, ahova a vőlegény rokonai egyszerre mentek. Az ajtót zárva találták. Bemenni csak akkor lehetett, ha a három kérdésre helyes választ adtak.

1. Az asszony is akarta, az ember is akarta, ami a lábuk között volt, az nem akarta. – Mi az? – A ló nem akarta átugrani az árkot.

2. Kívül szőrös, belül nedves, férfiaknak nagyon kedves. Mi az? – A menyecskének a csillogó szeme.

3. Mi az ajtó neve? – Nyisd be.

A beengedés után a vőlegénynek meg kellett keresni a menyasszonyt. A megtalálás után a vendégsereg egymás kezét fogva, a „Rákóczi induló” zenéjére vonultak be és ültek asztalhoz. Vacsora előtt a menyasszony ajándékot osztogatott a vőlegény rokonainak. A vőlegény jegykendőt, az anyósjelölt kasmírkendőt vagy hímzett ternókendőt kapott. A közelebbi rokonok fejkendőt, a távolabbi rokonok zsebkendőt kaptak. (A menyasszony rokonai nem kaptak ajándékot.)

A vőlegény így köszönte meg az ajándékot: „Szeretném a menyasszonyom ajándékát, de még jobban a gazdáját.” A vendégek köszönete: „Köszönöm a menyasszony ajándékát, adja Isten, hogy ezer ennyit szerezhessen helyette”. Vacsora közben, amikor a rétes került sorra, tréfás játékba kezdtek. Ezt a játékot „mákvetésnek” mondták. Az asztal végén ülő megcsókolta a szomszédját, aki tovább adta, az úgyszintén, egészen a menyasszonyig. A vőlegény ekkor csókolja meg először a menyasszonyát. Közben nagyokat kurjongattak a vendégek. A mókát gazdagította a nagyvők nem figyelése, akiket kinevettek. A vacsora végétével ismét tréfás játékokba kezdtek. Ilyenek a „halott sirató”, „katonásdi”, „időjárás jóslásos”, „kender vágás”, „söprűs tánc”, „papos”, „dongás játék”. A mulatozás reggelig tartott, de a módosabb családoknál másnap délig.

Esküvő előtt a menyasszony nem járhatott a vőlegényes házhoz, viszont a vőlegény minden este elment a lányos házhoz. A találkozás a szülők előtt történhetett. A kikísérés is csak pár percig tarthatott.

A háromszori kihirdetés után kerülhetett sor az esküvőre és a lakodalomra, melyet a vendég-hívás előzött meg. A meghívásokat mindig a házasságközvetítő férfi végezte, akit a lakodalmat tartó gazda felkért a vendégek meghívására. A gazdaasszonyok a rokon-

ságból valók voltak, akiket külön meghívás illetett. A találást végző fiatalasszonyokat úgyszintén, mint ahogy a vőfélyeket és koszorúslányokat is. Amennyiben a rokonság között nem volt elég fiatal, úgy a barátok vagy a jó ismerősök közül hívtak vőfélyeket és koszorúslányokat.

A vőlegényes háznál tartották a lakodalmat, amire kedden vagy csütörtökön került sor, ki melyik napot választotta. Az esküvőket délelőtt rendezték egymás után, először a polgárit, utána a templomit. (1930-as években a templomi, illetve a vallási esküvő már délutánra esett.) A vőlegényes háztól indult a vendégsereg a menyasszonyos házhoz. Ott megvendégelésben volt részük. Onnan az anyakönyvi jegyzőségre mentek esküdni. Ezt követte azon nyomban a templomi esküvő, ahol a jegyzőtől kapott esketési bizonylatot fel kellett mutatni. Ennek hiányában nem jöhetett létre a vallási esküvő.

Az esküvő után mindkét vendégsereg ment a maga házához. A vőlegény rokonai a vőlegényes házhoz, a menyasszony rokonai a menyasszonyos házhoz ment ebédre. Alkonyatkor a vőlegényes háztól a menyasszonyért indultak, de a vőlegénynek otthon kellett maradni. A vendégsereg élén maskarába öltözött „pazovics” ment. Ezt a szerepet a vendég hívó férfi töltötte be. Közben az úton tésztát dobáltak a nézelődőknek.

A menyasszonyt kocsival vitték a vőlegényes házhoz. A többi vendég gyalog ment. A menyasszony mellett a nyoszolyóasszony foglalt helyet, aki a kezében tartotta az „ágasperecet”. (Az „ágasperecet” kelt tésztából készítették, kemence lapján sütötték. A kiszórt tésztát újni vastagságúra vagdalták és az 1 méter magas ágasfára tekergették. Mennél ágasabb volt, annál szebben mutatott.) A lakodalmas háznál szétördelték a gyerekeknek. A menyasszonyt csak a legközelebbi rokonok kísérhették el. (kb. 15-en). A menyasszony szülei másnap reggel mehettek a lakodalmas házhoz, akik élelemmel megrakott vékával érkeztek meg. Ez a szokás 1930-ig élt eredetiségében. A kézfogót még 1930 után is a lányos háznál tartották. Viszont a lakodalmi szokás merőben megváltozott. Az esküvő utáni időt már együtt töltötte mindkét fél vendégserege.

A lakodalmi vacsorához ültetéskor sorrendben az elsőséget a menyasszony rokonai élvezték. Ők foglalhatták el a fő helyet. (A fő hely az ifjú párral szembeni hely.)

Az ifjú pár ültetésére is nagyon ügyeltek. Például a mestergerenda nem keresztelhetett őket. Vagy inneni, vagy onnai oldalon kellett ülniük. Az egy tányérból evés is egyik jellegzetessége a lakodalmi szokásoknak. Az egy tányérből evés az együttmaradást és szeretetet jelképezte.

A vidám, tréfás játékok a lakodalmat is színessé tették. Így itt is a rétes evéskor kezdődő csók indítással kezdték a tréfát. Az ifjú párhoz akkorra kellett oda érni a csók adásnak, mikor a mákos rétest ették. A megszeppent ifjú párt derűltég fogadta. Vacsora végétével mindenki elhúzatta a nótáját. (Elkezdődött a

„dusolás”). A vőlegény ezt szokta húzatni: „Ez az én szeretőm, ez a kicsi barna.” Vagy szökét mondtak, mikor milyen hajú volt a menyasszony. Éjfélkor kezdődött a menyasszonytánc. A menyasszony a vőlegénytől kapott ruhába öltözött át és ezzel vette kezdetét az új asszonnyá válásnak. (Nem volt általános a vőlegény részéről történő ruhavétel.) Akkoriban csak apró pénzt dobáltak a tányérba. Nagyon ritkán fordult elő, hogy bankót (papírpénzt) is tettek bele. Egy órai táncolás után aludni ment az ifjú pár. A szokáshoz megfelelően az istállóba, ahová a közelebbi rokonok elkísérték az ifjú párt. A vendégek tovább mulattak. A hangulatos játékok el sem maradhattak, melyek a jó kedv tetőfokát jelentették. Például az időjóslosas játékok. Székre ültettek egy személyt, akire kabátot terítettek és megkérdezték tőle, milyen időt jósol májusba. Ha azt felelte, sok eső lesz, akkor a kabát ujján vizet öntöttek a széken ülőre. (Minden hónapot végig kérdeztek.)

A másik játék: Egy széket a szoba közepére tettek. Arra ült egy személy. A többi távolabb ült egy sorban, kb. 10–15-en. Az ülők mögött egy személy le-föl járt és énekelte – „Szekfű, szekfű a lábam alatt, aki lesz a legszebb, tőlem csókot kap.” Az ülők közül akire ráütöttek, annak oda kellett menni a szoba közepén ülő háta mögé. Aki a kezében tükröt tartott és abból nézte a háta mögött lévő. Ha tetszett az illető, ezt mondta: „Köll az neköm, szeret az engöm, Fogom a kezembe, tearózsát tűzők mellére”. Ha nem tetszett, így szólt: „Nem köll ez neköm, nem szeret az engöm. Fogom a kezembe, dobom az árnyékszékbe.” A vendégek ilyen tréfálkozásokkal töltötték az éjszakát. Négy óra felé mindenki aludni ment. A zenészeknek a szoba közepére szalmát terítettek fekhelynek.

Reggel újból kezdték meghívni a vendégeket. A lustáknak mondták: „Majd talán szánon jövünk érted”. (Ha nem volt hó, akkor is ezt mondták.) Az öregek biztatták a fiatalokat – „Siess, mert nem marad kocsonya.” Az összeverődött vendégsereg előbb reggelizett és újból mulatozáshoz kezdett. Akiket aztán ott ért az ebéd is, de előfordult, hogy a vacsora is. (A módosabbja három napos lakodalmat tartott.) Egy nap elteltével kezdődött a gazdaasszony lakodalom, ami még hangulatosabb volt a tréfálkozásoktól és vidám játékoktól.

A lakodalom után a fiatalasszony már ott is maradt a férje házában. Természetesnek vették, hogy mindig a lánynak kell megválni a szülői háztól. Ritkán fordult elő, hogy a legény tért más házához.

A házasság után a fiatal pár az istállóban aludt. A fiatalasszony csak a gyerek születésekor foglalhatta el a szobát. Ha már rá lehetett bízni a gyereket az öregekre, ismét az istállóban kellett aludnia. A férj mindvégig ott is aludt. A gazdagabbaknál is ritka volt a kivétel. (Némi változás az 1920-as években történt.) A fiatalasszonyt azért egy évig kímélték, pátyolgatták, hízelegtek neki, mivel nagyon fiatalon férhez adták. 14–15 éves lányok már férjhez mentek. A legények pedig 18 évesen házasodtak. Egy év után aztán ne-

héz munkára fogták a fiatalasszonyt. Akinek szigorú anyósa lett, azt rögtön nehéz munka várta.

Az öregek irányításával történt minden a családban. Ellenvetést nem tűrve uralkodtak a fiatalok felett. Az öregek elhalása után aztán a következő generáció foglalta el a fő helyet a lakásban és az irányításban. (Gyökeres változást ezen a téren is 1945 utáni idők hoztak.)

A megszólítások is szabályokhoz kötődtek. A férj mindenkor tegezte feleségét. Viszont a feleségnek „kendezni” kellett a férjét, vagyis magázni. („Gyűjön ide ke.”) Előfordult a testvérek közti magázás is. A fiatalabb testvér köteles volt magázni az idősebb testvért. Az após – apámuram, az anyós – anyámasszony, apa – édesapám, anya – édesanyám, nagymama – édesszülem, nagyapa – öregapám megszólítás illette.

8. Temetési szokások

A szokások közül most egy szomorúbb eseményt ismertetek a „kihalotkozás”. A „kihalotkozás” annyit jelent, hogy a magasra felvetett ágyra fektették a halottat. Alul halottaslepedő, a fej alá dupla slingeléses párnát tettek, a sarkokra tibetkendőt raktak. A „szemfödél högyé” ismét halottaslepedő került. A fejhez selyemkendőt tettek. („Kisruhát” külön szőttek, amit a kézre tekertek.) Odafogadták az énekeskönyvet is. A halottas ruhákat – bőgatyát, hímezett vászoninget és a halottas-lepedőt a menyasszony már a staféringjában magával viszi, maga és férje részére. 1920-as évektől már csak inget és halottaslepedőt vitt a staféringgal.

Éjfélig virasztottak. Ettek is közben. Sirató asszonyt is hívtak, aki mindent felsorolt, ami a halottal kapcsolatos volt. Másnap a halottaslepedővel együtt emelték a koporsóba. Előfordult, hogy az asszony-halottal a ruháit is eltemették. Mondták: „Az üvé vót, vigye is el.”

Temetés után a halotti tor következett, melyen a rokonok vettek részt. Ételei majdnem megegyezik a lakodalmi vacsoráéval, minimális eltéréssel. Egy évig, de előfordult, hogy két évig gyászoltak.

9. Ragadvány-nevek

Majdnem minden családnak volt ragadvány-neve. A családok melléknévvé való megkülönböztetése néha rangot adott, mint például Cserepes Porcsáék. Ez a család azért kapta a cserepes ragadvány nevet, mert a faluban nekik volt először cserepes házuk. Viszont akadt olyan, ami gúnynévként szolgált. Felsorolva ismertetek néhány ragadvány-nevet, melyek Porrogszentkirályon élő családokra vonatkozik, illetve vonatkozott.

Kardos János	Siflin	Borcsa János	Cserepes
Varga János	Bintus	Porcsa József	Komorás
Varga József	Buri	Csók Mihály	Botos
Fekete József	Dudás	Porcsa István	Bajsz
Fekete János	Kispatkó	Varga József	Baka
Horváth Ferenc	Barát	Horváth János	Lapu
Bebők József	Suba	Fekete Ferenc	Kócán
Varga János	Mócsi	Varga János	Kisferkő

Az itt leírtakkal igyekeztem betekintést adni Porrog-szentkirály néprajzába. Igaz még bőven lenne miről írni. Hisz minden témakört apró részekre lehetne még bontani, hogy pontosabban lássuk az itt élő emberek múltját, illetve életét. Főleg fontos lett volna még kitérni a szomszédos községekkel való összehasonlításra. Ami lényegesen közelebb hozza ismereteinket az itt élő emberekről. Gyűjtéseim során sok hasonló

ságot jegyeztem fel, de eltérés is akadt. Főleg a valósi hovatarozás szabott legnagyobb határt. Különösen kimutatható a szokásokban, öltözködésekben és a táplálkozás rendjében. Ezért tudomásul kell vennünk, hogy minden falunak, községnek meg volt és van a sajátos hangulata, elkülöníthető szokása, vidámabb és zárkózottabb életvitele. Ez utóbbihoz hasonló Porrog-szentkirály is.

J E G Y Z E T E K

- 1 Csánki Dezső dr. (szerk.) Somogy vármegye Bp. 655 Porrog-szentkirály története (130. oldal)
- 2 *Balogh István*: Emlékezés című munkája. Kézirat 1905. Mely - a Méltóságos és Főtisztelendő Gyurátz Ferenc püspök úr által Porrog-Szent-Királyon 1899. évben végzett látogatása. (Evangélikus Irattár) „Még az 1830-as években is vendül beszéltek.” (13. oldal)
- 3 *Sziji János* – Csurgói Könyvtár IV. Kötet. (A Csurgói dombság gazdaság- és település- földrajza.-ból utalás a jobbágy felszabadulásra.)
- 4 *Kanyar József* – Harminc nemzedék vallomása Somogyról. Kaposvár. (Utalás a könyvből) - 110. oldalon 12 napi robotról ír. A 158. oldalon már 52 napi robotot jelez. 159. oldalon már fuvarok alapján történt robot is említve van.
- 5 *Sziji János* – Csurgói Könyvtár IV. Kötet. (A Csurgói dombság- gazdaság- és település-földrajza-ból utalás a kisbirtok, és törpebirtokra.)
- 6 *Sziji János* – Csurgói Könyvtár IV. Kötet. (Utalás a könyvből.) – 29. oldalon. „A régi, részben fából készült eke, talyiga, borona, stb. helyét mindinkább vasból készült gazdasági eszközök foglalják el.”
- 7 *Sziji János* – Csurgói Könyvtár IV. Kötet. (Utalás a könyvből) – 30. oldalon. A vidék fő terményeire.
- 8 *Sziji János* – Csurgói Könyvtár IV. Kötet. (Utalás a könyvből) 30. oldalon. (gyümölcsstermelés.)
- 9 *Sziji János* – Csurgói Könyvtár IV. Kötet. (Utalás a könyvből) 31. oldalon. (Állattenyésztés. „Az állattartás kizárólag a földműveléssel kapcsolatos. Az önellátás itt is fő szempont. „A szarvasmarha tartása általános”.
- 10 *Sziji János* – Csurgói Könyvtár IV. Kötet. (Utalás a könyvből.) „Nem számít igazi polgárnak az, akinek egy szarvasmarhája sincs.”
- 11 *Sziji János* – Csurgói Könyvtár IV. Kötet. (Utalás a könyvből.) 32. oldalon. A búza és sertés tenyésztés fontosságára.
- 12 *Sziji János* – Csurgói Könyvtár IV. Kötet. (Utalás a könyvből) 35. oldalon. „Az északi rész lakossága Nagykanizsára jár szívesebben.” „Minden irányból Csurgóra”
Csánki Dezső dr. Somogy vármegye Bp. (312. oldal Kereskedelmi viszonyok.)
- 13 *Sziji János* – Csurgói Könyvtár IV. Kötet. (Utalás a könyvből) 31. oldalon. „Tejgyűjtő helye – Tejszövetkezeti helység.”
- 14 *Csánki Dezső dr.* - Somogy vármegye Bp. (Kereskedelmi viszonyok 312. oldal.) „A kisgazdák mezőgazdasági termékeket a közeli piacokon értékesítették. Az állatokat pedig vásárokon, baromfiakat és a tojást a „tikászok” szedték össze.” (Kardos János bácsi emlékezése szerint jegyeztem a „strófát”, amit a tikászok énekeltek.)
- 15 *Witt Lászlóné* – Adatok Csurgónagymarton népi táplálkozásához. (SHH. 1978.) „Állatokat falura járó kereskedőknek, kupecoknak adták el. Tejet a csurgói Tejgyár vette meg.”
- 16 *Witt Lászlóné* – Adatok Csurgónagymarton népi táplálkozásához (SHH. 1978.) Faedények készítői.
- 17 Kardos János adatközlő mondta el. „Mester monda legyen ám! Akkor 5 pengővel több lesz.”
- 18 *Balogh István* – Emlékezés című munkájából. (1905.) tűzvész Porrog-Szent-Királyon 1895–1896. években.
- 19 *Sziji János* – Csurgói Könyvtár IV. Kötet. (Utalás a könyvből) 36., 37., 38. oldalon. – Épületek alakтана.
- 20 *Witt Lászlóné* - Adatok Csurgónagymarton népi táplálkozásához. (SHH. 1978.)
Knézy Judit - A serteshús fogyasztása és tartósítása Somogy megye parasztságánál. (1950–1960) Somogy néprajza 2.
- 21 *Knézy Judit* - XVIII-XIX. századi viseletadatok Somogyból. (Házivászonból készült kisruhára utalás)
- 22 *Csánki Dezső dr.* Somogy vármegye Bp. (199. oldalon) „A hajviseletnek egy különös maradványa az úgynevezett csimbók-viselet.”

Saját gyűjtésemhez a következő adatközlők adtak segítséget: Kardos János, Horváth Jánosné, Porcsa Ferencné porrog-szentkirályi lakosok. Ezenkívül több ember megkérdezésével sikerült egyeztetni az adatokat. Köszönetet mondok a sok adatszolgáltatásért. Külön kiemelve Kardos János bácsit.

I R O D A L O M

Csánki Dezső dr. (szerk.) Somogy vármegye Bp.
Balogh István (1905.) Emlékezés. – Méltóságos és Főtisztelletes Gyurátz Ferenc püspök úr által Porrog-Szent-Királyon 1899. évi május 28-án tett látogatásáról.
Sziji János (1937.) A csurgói dombság gazdasági és település-földrajza. (Csurgói Könyvtár)

Kanyar József (1967.) Harminc nemzedék vallomása Somogyról. Kaposvár
Knézy Judit (1978.) XVIII-XIX. századi viseletadatok Somogyból. Somogyi Múzeumok Közleményei, Kaposvár
Knézy Judit A serteshús fogyasztása és tartósítása Somogy megye parasztságánál. (1950–1960) Somogy Néprajza. Kaposvár